

Mite i realitat del segle de les dominacions

El segle XVIII a Menorca és conegut com el de les dominacions, la francesa i la britànica. Immergida, l'illa, en el context del joc internacional pel domini de les rutes navals del Mediterrani, canvià constantment de sobirania com a joguina de les potències hegemòniques.

En el curs del segle a Menorca es parlà –oficialment– anglès, francès i castellà.

A més, és clar, de la llengua pròpia, el català.

A Maó i al seu port, la fortificació de Sant Felip va ser un element estratègic per a la dominació naval del Mediterrani de les potències de França i Gran Bretanya.

Si algun període de l'edat moderna de Menorca ha restat literalment mitificat a la historiografia local, sens dubte és el segle XVIII, conegut com el de les dominacions estrangeres. S'hi visqueren continus canvis de sobirania, evidència de la projecció de l'illa –en realitat, de la cobdícia territorial que despertava– sobre l'escena internacional, i en particular sobre les ambicions d'hegemonia que, en el context europeu, es disputaven França i Anglaterra.

En efecte, immergida en el cor mateix del joc internacional pel domini de les rutes navals del Mediterrani i pel control geoestratègic d'aquest espai marítim, l'illa de Menorca conegué un paper central, absolutament sensible i preponderant en la història política del segle XVIII. Menorca, de fet, havia

aparegut fins aleshores, als ulls de la història mediterrània, com un esquerp territori sense gaire interès. Mancat de recursos naturals i de matèries primeres remarcables, l'únic avantatge és la seva posició central en el Mediterrani occidental, i, alhora, la capacitat portuària tan magnífica d'algunes de les seves badies. Sobretot, la de Maó.

Així, l'agitada i convulsa història del segle XVIII arreu d'Europa tingué a Menorca unes ramificacions singulars. L'illa canvià constantment de sobirania, fou joguina de les potències hegemòniques del continent i esdevingué una peça del tauler polític i naval de la centúria. A l'illa, en el curs del segle, s'arribà a parlar –s'entén de manera oficial– l'anglès, el francès i el castellà, a banda de la llengua pròpia, que és el català.

Amb l'excusa política de fer causa a favor del pretendent austríac al tron espanyol després de la mort sense hereus de Carles II, la corona britànica ocupà l'illa de Menorca, *de facto*, el 1708, i hi romangué fins al 1802. El procés, però, no va ser gens lineal, ni monòton. Ben al contrari, resseguí diverses vicissituds, i donà alternativament la sobirania a Anglaterra (tres cops), a França i a Es-

Felip, capitulació anglesa i lliurament de l'illa a la corona espanyola (1782).

f) Desembarcament anglès de nou sobre Menorca, i inici de la tercera dominació anglesa (1798).

g) Firma del Tractat d'Amiens (1802), que obliga Anglaterra a retornar-li a Espanya el territori que havia perdut a inici de segle. Fi de les dominacions estrangeres.

amb major serenitat els efectes i les conseqüències exactes que cal atribuir al pas febril de les potències europees sobre terra menorquina. No és que calgui ara, per reacció, sostenir que el segle XVIII no fou una etapa, en conjunt, positiva i d'avanços. Més aviat, el que cal és no imputar-los, mecànicament i gratuïta, a la "britanització" de Menorca, fenomen que encara està per demostrar en el grau que havia volgut la historiografia romàntica.

Com ha escrit Miquel Àngel Casanovas, "en conjunt, la primera fase del govern britànic adreçà els seus esforços cap al control de la població menorquina limitant el poder dels grups socials prominents i de les institucions polítiques, tot i mantenir la ficció que res no havia canviat. Paral·lelament —afegeix—, aplicà una política econòmica de foment que havia de conduir a beneficiar l'abastament de les tropes britàniques de la guarnició. Així, la concessió de port franc, la supressió dels impostos de la Universitat General, la potenciació de Maó com a port mercantil, la reforma de peses i mesures, l'abolició transitòria dels aforaments i la importació de noves races de bestiar tenien més a veure amb aquest interès de fàcil proveïment de la guarnició que no amb una autèntica política de desenvolupament del territori".

Si en el curs dels segles XVI i XVII el mar significava per a Menorca una font de perills, invasions, atacs i desgràcies en forma de ràtzies pirates, el XVIII suposà una capgirada important. El menorquí descobrí els beneficis de la navegació, sobretot la mercantil, i aprengué de debò les especialitats de la construcció naval. Els anglesos obriren drassanes que, posades en mans locals, arribaren a tenir una fama notable més enllà del segle XVIII i bona part del XIX. El menorquí s'ensinistrà a fer el cors, amb tot el que suposà de congruència d'una incipient classe social emergent (la burgesia mercantil, amb el consegüent enriquiment econòmic), i desenvolupà un activitat naval, comercial i portuària com no havia fet mai abans.

Singularment el port de Maó esdevingué el centre neuràlgic, no sols de l'illa

La vida cultural menorquina durant la "britanització" va esdevenir paral·lela als grans corrents culturals europeus. Dalt, imatge d'una representació teatral de l'època.

panya (singles vegades). L'esquema és el següent:

a) Ocupació anglesa de l'illa (1708), per sostenir-hi el partit de l'arxiduc Carles contra Felip V, pretendent borbó al tron d'Espanya.

b) Confirmació jurídica de l'ocupació anglesa pel Tractat d'Utrecht (1713) i inici de la primera dominació anglesa.

c) Desembarcament de tropes franceses, rendició del castell de Sant Felip (plaça forta de l'illa, situada a la boca del port maonès) per l'exèrcit anglès i inici de la dominació francesa (1756).

d) El Tractat de París, en finir la guerra dels Set Anys, estipula el retorn de l'illa de Menorca a mans dels anglesos. Segona dominació (1763).

e) Invasió de Menorca a càrrec d'un exèrcit hispanofrancès, sota la direcció militar del duc de Crillon. Assalt a Sant

L'itinerari històric descrit en aquestes set fites deixà empremtes indelebles sobre la història de Menorca. Fins i tot, haurà de provocar, temps a venir, una copiosa producció de literatura històrica que conduirà, en el curs del segle XIX i bona part del XX, a mitificar l'època de les dominacions. Mite i realitat s'han fortament mesclat en la interpretació d'aquest període, i li han atribuït —sobretot als anglesos— una caterva de tòpics en relació amb tota mena de millores, progressos, canvis de mentalitat, etc. Tot el que de bo hi hagué en la centúria, se li donà una gènesi anglesa. Qualsevol acció proverbial o modernitzadora de les estructures socials i econòmiques ha rebut, així, una mena de paternitat anglesa benefactora. Les darreres revisions historicistes, però, són més prudents, i busquen delimitar

de Menorca, sinó de tota la gran conca marítima de l'àrea occidental del Mediterrani. Les aigües de la rada maonesa, admirablement arrecerada dels vents, s'emplenà de vaixells de guerra, d'esquadres, de veles i d'oficialitats. L'illa entrà de debò en els principals despatxos de les monarquies europees, i els seus plànols cartogràfics empaperaren les taules de treball dels estratègs militars. El perímetre coster quedà sembrat de torres de defensa, aparegueren ce-

gleses, que la despesa d'aquesta nació per ampliar i millorar el castell de Sant Felip, la plaça forta que custodiava el port de Maó, va arribar a assolir la fabulosa suma d'un milió de lliures esterlines.

Tota aquesta realitat, afegida al foment del comerç, va representar un augment de la riquesa social de Menorca, per bé que marcadament circumscrita al terç oriental de l'illa: Maó i la seva àrea d'influència.

de guanys, invertiren modestes quantitats en el lucratiu negoci". L'expansió que es propicià fou considerable. No només hi hagué un augment de les mercaderies noliejades, "sinó que, per primera vegada, almenys des del segle XIII, Menorca passà de tenir un comerç basat en la suplència d'articles de consum a esdevenir un autèntic centre redistribuïdor de mercaderies".

En el capítol demogràfic, l'illa experimentà un salt enorme, passà d'uns 16.000 habitants el 1708 (any de la primera arribada anglesa), a una mica més de 30.000 segons el cens de població de Godoy de l'any 1797. L'augment, doncs, cal entendre'l notabilíssim: fou d'un 93,7%. Però, tanmateix, això no pot amagar períodes de forta crisi demogràfica, lligats a moments de depressió i que se saldaren amb moviments emigratoris. Potser el més considerable fou el de dos mil menorquins que, organitzats per un súbdit anglès -Andrew Turnbull-, marxaren a La Florida, als Estats Units.

Més activa i directa va ser, en canvi, la conseqüència de les dominacions sobre l'ambient intel·lectual i cultural de Menorca. Com que l'illa restà immune als efectes assimiladors i castellanitzadors dels decrets de Nova Planta, els intel·lectuals pogueren amarar-se dels corrents il·lustrats del segle de les Llums. I així, hagueren de protagonitzar admirables aportacions literàries i culturals, des de la més absoluta normalitat de la llengua pròpia. Els experts han anomenat la producció assolida aleshores com el període neoclàssic de la literatura catalana. No és que la "britanització" promogués l'ús de la llengua catalana culta, que no ho féu pas: n'hi hagué prou de no prohibir-la ni reprimir-la. Com ha volgut Fina Salord, experta en la història de la cultura, en temps anglès es congruïa una Menorca "que funciona en paral·lel als grans corrents culturals europeus". En altres mots: es fa l'obertura des de l'arrelament; és l'europeïtat des de la "menorquinitat" cultural catalana; és, en fi, la síntesi gairebé aquilotada del cosmopolitisme i el localisme.

L'ampliació i millora de la fortificació de Sant Felip, al port de Maó, arribà a costar un milió de lliures, una fabulosa xifra que denota la importància estratègica de l'enclavament.

mentiris marins i es bastiren hospitals de sang, com ara el que es construirà sobre un illot interior del port de Maó i que passarà a la història amb el nom de Bloody Island. És a dir, que tota la vasta presència naval a les aigües litorals i portuàries faran dar un tomb espectacular a la fesomia de l'illa, inclosa la mentalitat indígena.

És cert, i cal matisar-ho, que l'interès estratègic per Menorca ja havia sorgit, dins Europa, en el darrer terç del segle XVII. Però és ben exacte confirmar l'augment excepcional que aquest fet coneixerà dins el XVIII. Per a Anglaterra, que fou la potència que més anys s'estigué a l'illa (setanta-un anys), Menorca tenia una importància excepcional. Hi esmerçaren grans quantitats de diners públics per fortificar-la, a partir de les estructures que havien aixecat els espanyols en els dos segles anteriors. Per a temps de pau, la Cambra dels Comuns votava una disponibilitat presupostària de 60.000 lliures esterlines, una quantitat força important.

Conta l'historiador Joan Ramis, que visqué dues de les tres dominacions an-

Quant a la recuperació demogràfica i econòmica de l'illa, no es pot atribuir únicament als efectes de la "britanització". De fet, el cicle expansiu s'havia endegat a les darreres dècades del segle XVII, i aquest fenomen, contra l'opinió tantes vegades esventada, no es donà només a Menorca gràcies als anglesos, sinó que els cicles de creixement foren generals als països europeus. També en el conjunt de l'estat espanyol el segle XVIII suposà una etapa de creixement dels paràmetres agrari, comercial i demogràfic. La Menorca agrària que, en començar la centúria, presentava una preponderància ovina, modificà l'estructura vers la cabana bovina. Ara bé, el model econòmic conegué un factor nou, d'una importància cabdal. Ens referim al cors abans esmentat i que assoliria un paper històric clau a partir del 1740. Com ho ha descrit Casasnovas, "en el cors participaven una àmplia representació dels col·lectius que integraven les classes altes i mitjanes de la societat menorquina, però també petits estalviadors procedents de les classes populars que, atrets per l'alt nivell